

Удалова, В. Я. Корсун. – К. : Скіф, 2012. – С. 56–57). Вказані доповнення мають логічний сенс, та позитивно відображають засади кримінального законодавства.

Отже коротко проаналізувавши положення національного законодавства, та міжнародно-правових стандартів, також врахувавши твердження визначних учених, вважаємо, що доречним було б доповнити вказану вище норму КПК стосовно спрощеного судового провадження, а саме недоцільності останнього: 1) у разі обвинувачення особи в учиненні тяжких та особливо тяжких злочинів; 2) у справах, у яких матеріали щодо однієї або кількох осіб, які заперечують свою вину, виділені в окреме провадження; 3) у справах щодо неповнолітніх підсудних та осіб, які через свої фізичні вади не можуть повною мірою реалізувати свої права. Також безумовно при обов'язковій участі захисника у кримінальному провадженні, адже вказані корективи дозволять вирішити дану ситуацію дотримуючись засади законності, що надасть змогу повністю реалізувати принцип змагальності та рівності сторін, адже судовий розгляд має ключове значення при вирішенні питання по суті, оскільки кінцева мета – досягнення істинного знання про обставини, які підлягають доказуванню та поставленні на його основі обґрунтованого і справедливого судового рішення.

Винокуров О.В.

*аспірант 2-го року навчання кафедри правосуддя
юридичного факультету*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
адвокат*

НЕНАЛЕЖНІ УМОВИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ

При здійсненні захисту прав підозрюваного на стадії досудового розслідування особливо важливе значення для сторони захисту становить наявність прозорої правової процедури оскарження неналежних умов тримання під вартою, адже в умовах ізоляції від суспільства рівень дієздатності людини істотно знижується та збільшується рівень її вразливості від протиправних дій уповноважених службових осіб.

Однак у чинному законодавстві України на сьогоднішній день не передбачено ефективних засобів правового захисту від неналежних умов тримання під вартою.

Умови і порядок тримання під вартою, права та обов'язки осіб, які тримаються під вартою (ув'язнених), визначені нормами Закону України «Про попереднє ув'язнення» № 3352-ХІІ від 30 червня 1993 року (надалі – Закон № 3352-ХІІ), Правилами внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби, затвердженими наказом Міністерства юстиції України № 460/5 від 18.03.2013 року (надалі – Правила), Інструкцією про порядок і умови тримання засуджених, узятих під варту та затриманих військовослужбовців, затвердженого Наказом Міністерства оборони України № 656 від 26.09.2013 року.

Відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону № 3352-ХІІ, тримання осіб, взятих під варту, відповідно до завдань кримінального судочинства здійснюється на принципах неухильного додержання Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, інших міжнародних правових норм і стандартів поведінки з ув'язненими і не може поєднуватися з навмисними діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність (Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30 червня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>).

Однак, незважаючи на нормативне визначення правових стандартів щодо умов тримання під вартою, на практиці у слідчих ізоляторах (надалі – СІЗО) допускаються суттєві порушення прав ув'язнених, найбільш типовими з яких є: недостатня площа камер, в яких утримуються особи; переповненість камер та незабезпечення умов приватності; порушення санітарно-гігієнічних умов щодо освітлення, температури, провітрювання тощо; неналежне медичне забезпечення; порушення правил роздільного тримання; нелюдське і таке, що принижує честь і гідність поведінки із ув'язненими тощо (Помалюс А. Порушення вимог щодо умов тримання у слідчих ізоляторах державної пенітенціарної служби України в рішеннях Європейського суду з прав людини / А. Помалюс // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. –

2015. - № 3. – С. 70-77).

Згідно статті 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – КЗПЛ), нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. При цьому, статтею 13 КЗПЛ відзначено, що кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження (Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004).

Водночас ЄСПЛ неодноразово встановлював порушення Україною статей 3, 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю на національному рівні ефективних засобів правового захисту при розгляді скарг осіб на неналежні умови тримання під вартою, оскільки, згідно практики ЄСПЛ, існуюче в Україні законодавство та адміністративна практика не забезпечують реального та ефективного розгляду відповідних скарг і вжиття у зв'язку з цим необхідних заходів. Зокрема, до такого висновку ЄСПЛ приходив у рішеннях від 28 березня 2006 року у справі «Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine), заява № 72286/01; від 25 жовтня 2007 року у справі «Яковенко проти України» (Yakovenko v. Ukraine), заява № 15825/06; рішення від 10 грудня 2009 року у справі «Коктиш проти України» (Koktysh v. Ukraine), заява № 43707/07; рішення від 14 жовтня 2010 року у справі «Логвиненко проти України» (Logvinenko v. Ukraine), заява № 13448/07; рішення від 12 січня 2012 року у справі «Іглін проти України» (Iglin v. Ukraine), заява № 39908/05 тощо.

Таким чином, на сьогодні у вітчизняній правовій системі ще не має чіткого механізму, куди може поскаржитися ув'язнений у разі, коли його умови тримання під вартою є неналежними (Офіційний сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс]. - <https://minjust.gov.ua/ua/news/47327>).

Тому на даний час є актуальним впровадження у законодавство України системи ефективних превентивних та компенсаційних засобів правового захисту від неналежних умов тримання під вартою.

З метою створення в Україні ефективного правового механізму оскарження умов тримання під вартою 08.07.2016 р. до Верховної Ради України було внесено проект Закону № 4936 «Про превентивні і компенсаційні засоби у зв'язку з катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням щодо засуджених та осіб, узятих під варту, та запровадження інституту пенітенціарних суддів» (надалі – Проект).

Даним Проектом передбачається створення превентивних та компенсаційних заходів у зв'язку з неналежним поводженням щодо засуджених та взятих під варту осіб, закріплення їх видів та визначення процедури застосування. Також передбачається створення інституту пенітенціарного судді, який буде відповідальним за вирішення скарг ув'язнених.

Згідно зі ст. 1 Проекту превентивними заходами є дії, що вживаються на підставі відповідного рішення пенітенціарного судді та спрямовані на припинення або попередження катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання; компенсаційними заходами є дії, що вживаються на підставі відповідного рішення пенітенціарного судді та спрямовані на відшкодування жертвам катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання фізичної та (або) моральної шкоди.

Пенітенціарним суддею, згідно Проекту, є суддя суду першої інстанції, який уповноважений здійснювати правосуддя у відповідності до КПК України та інших законів України в окремих категоріях справ осіб, які тримаються в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань, а також звільнених із цих установ осіб, головною формою роботи якого є судові засідання в установі попереднього ув'язнення чи виконання покарання (Про превентивні і компенсаційні засоби у зв'язку з катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням щодо засуджених та осіб, узятих під варту, та запровадження інституту пенітенціарних суддів: проект Закону України [подано 08.07.16]. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59613).

Вважаємо, що запровадження в Україні дієвої системи превентивних та компенсаційних

засобів правового захисту від неналежних умов тримання під вартою, а також введення до кримінального процесу України спеціального суб'єкта – пенітенціарного судді сприятиме підвищенню гарантій прав осіб, взятих під варту, на оскарження неналежних умов тримання під вартою та вирішенню проблеми правової невизначеності у даній сфері, що в підсумку матиме наслідком зменшення кількості рішень ЄСПЛ проти України з питань відсутності у вітчизняному законодавстві ефективного механізму захисту прав ув'язнених від неналежних умов тримання під вартою.

Завтур В.А.

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СТОРОНА ЗАХИСТУ ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАНЬ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Зміцнення засади змагальності та здійснення ефективного захисту в кримінальному судочинстві тісно пов'язане із чіткою правовою регламентацією діяльності захисника під час прийняття проміжних рішень, і зокрема, рішень про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що мають особливу мету та юридичну природу.

Зазначаючи у ч.5 ст. 132 КПК України, що під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються законодавець вказує на активний змагальний процес доказування під час встановлення необхідності застосування певного заходу забезпечення. Саме тому, здійснюючи кваліфікований захист підозрюваного, якого було залучено у правовідносини, пов'язані із застосуванням відповідних примусових заходів, адвокату необхідно якомога ширше реалізувати процесуальні гарантії, передбачені Розділом II КПК України.

Положення кримінального процесуального закону не дозволяють виокремити особливості збирання стороною захисту доказів на підтвердження необґрунтованості підозри та доводів клопотання сторони обвинувачення про застосування заходу забезпечення, однак цілком зрозумілою є загальна спрямованість діяльності захисника під час розгляду відповідних клопотань – спростування тверджень, викладених у клопотанні слідчого, прокурора про застосування заходу забезпечення певного виду.

За загальним правилом, застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе обставини, передбачені ч.3 ст. 132 КПК України. В цьому контексті, І.В. Гловюк справедливо зазначає, що тягар доказування в цьому випадку слід розуміти як необхідність для слідчого, прокурора надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування заходів забезпечення кримінального провадження є необхідним для забезпечення його дієвості, натомість сторона захисту не повинна доводити протилежне (Гловюк І.В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею // *Право України*. – 2014. – №10. – С. 100). Втім, якщо стороною захисту було висунуто певну тезу, що спростовує необхідність застосування заходу забезпечення взагалі або їх певного виду, на неї покладається тягар її обґрунтування. Виключенням із цього правила є ініціювання захисником розгляду клопотання про надання тимчасового доступу до речей та документів, оскільки в даному випадку на сторону захисту буде покладено тягар доказування як тих обставин, що передбачені ч. 3 ст. 132 КПК України, так і тих, що мають значення для прийняття слідчим суддею законного та обґрунтованого рішення про надання дозволу на здійснення тимчасового доступу до речей або документів (ч.2 ст. 160 КПК України). Недоведення цих обставин потягне за собою відмову слідчого судді у задоволенні даного клопотання.

КПК України встановлює порядок подання доказів на підтвердження доводів клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження лише для сторони обвинувачення, момент коли сторона захисту може подати докази, що спростовують доводи протилежної сторони закон не визначає. У вищезгаданих випадках, коли сторона захисту сама